

38

Divadlo

Petrus

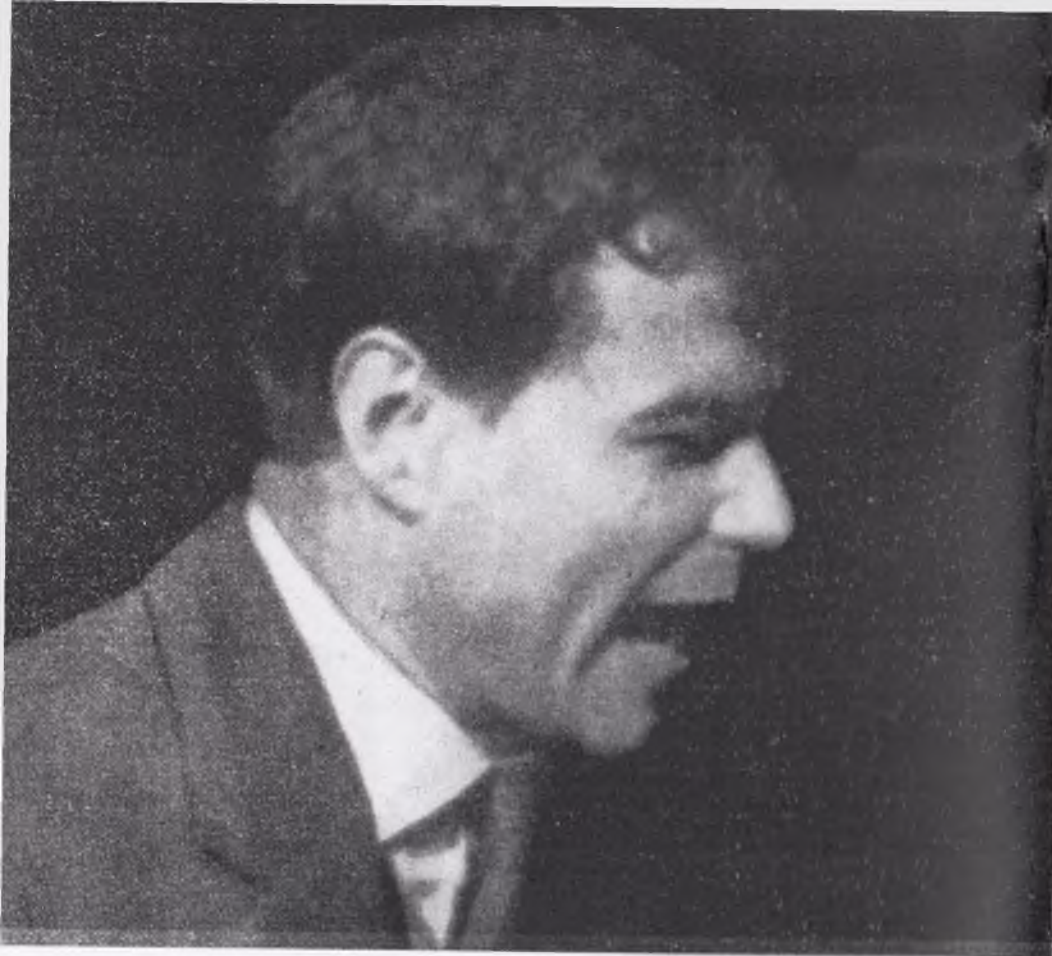
Bezpečnost

redakce programu helena mandelová výtvarník otakar schindler typografické
spolupráce rudolf mikeska grafický ústav tiskárna závody n. p. ostrava
provozovatel: tel. 050 425111

ZDARMA

FÉLICIEN MARCEAU VAJÍČKO





Z dopisu F. Marceana o Vajíčku

Na začátku je Emil Magis, hrdina Vajíčka, pravým opakem hrdiny. Je to člověk bez jména, člověk průměrný, dokonce podprůměrný, nevzdělaný, nevýrazný, který nijak nevystupuje z lidského mraveniště dnešních velkoměst. Zachraňuje ho však okolnost, že má jednu vášeň, silnou vášeň, která ho stravuje: vášeň po pravdě. Tu ale zjistí, že žije nikoliv uprostřed lidí, ale uprostřed poloprávd či nejistých právd, na které není spolehnutí. Nejde o morálku. Pro Magise je morálka něco jako vzdálená hvězda kdesi vysoko nad ním, o té on nikdy neuvažuje, s čím však nesouhlasí — on sám tomu říká systém — to je podoba člověka, jak mu ji nabízí společnost, v níž on se má poznat.

Existuje totiž jakási všeobecná podoba člověka, sumární popis, definice. Definice, složená z různorodých prvků: z tisícileté zkušenosti, z literatury, z vědeckých formulek, z otřepaných frází. Domníváme se, že člověk je přesně definovaný živočich, říditel se určitými zákony. Od chvíle, kdy zjistíme, že něco je v rozporu s tímto popisem, cítíme se vinní, nebo se snažíme na ten rozpor zapomenout. Zbabělost nebo vědomí viny — obojí Magis odmítá. Naučili ho, že lidé se probouzejí svěží a čilí. Ale on se neprobouzí svěží a čilý. Nejdříve reaguje jako každý obyčejný člověk: cítí se provinilý, nemocný, výjimečný, jde k lékaři. A zjistí, že těch, co se neprobouzejí svěží a čilí, je mnoho. Chyba není v něm, ale v systému. No, že by byl systém zcela nesprávný — to by bylo příliš jednoduché — ale právě, že jednou je správný a podruhé nesprávný, není k ničemu a nemůže nám být vodítkem. To je však jen první krok. Magis udělá další. Přesvědčí se, že všechno spočívá na tomto málo spolehlivém systému. A tak může nakonec dospět k závěrečnému důkazu: když si nejdříve pečlivě neshromáždí na svou stranu všechny ty obecné formule a zdánlivé okolnosti, může spáchat zločin, aniž ho stihnou následky. Jeho důkaz je tak oslňující, že k němu nemusí už nic říkat. Řekne to za něho společnost ústy generálního prokurátora: a je to ona, která odsuzuje nevinného, obrací všechno na hlavu. Magis smazal minulost, má teď čistý stůl. Od této chvíle začíná svoboda.

Domnívám se, že bylo nutné, aby důkaz provedl člověk jeho druhu, ubožák, kavárnický mudrlant. Kdyby jej provedl někdo z vyšších vrstev, filosof nebo intelektuál, byl by, myslím, vyzněl naplano. Magis to říká: »Systém, to je jako pódium.« Ohrozit ho musí člověk zdola, člověk, který poznal jeho sklonné díry.

[Přetištěno z programu Městských divadel pražských — Divadla komedie, přeložila Milena Tomášková.]

FELICIEN MARCEAU

Vajíčko

Komedie o dvou dětech

Přeložili Milena a Josef Tomáškovi

Osoby v pořadí, jak přicházejí na scénu

Emil Magis	Bohumil Čvančara
Lékař	Jiří Kodet
Barbedart	Milan Koutný
Tanson	Michael Junášek
První žena	Nina Divíšková
Druhá žena	Alena Tománková
Dívka	Milada Albínová
Slečna Duvantová	Radvana Havelková
Zákazník u Dufiqeta	Jiří Kodet
Dufiqet	Milan Koutný
Matka	Lída Naarová
Justina	Lída Bednářová
Gustav	Arnošt Borovec
Číšník	František Labůdek
Georgetta	Daniela Šrajerová
Róza	Alena Tománková

Režie SAŠA LICHÝ, nositel vyznamenání. Za vynikající

Výprava LUBOŠ HRŮZA

Hudební spolupráce
INGRÍD KALUSOVÁ

Evžen	Jaroslav Fuka
První host v kavárně	Michael Junáš
Druhý host v kavárně	Jiří Kodet
Berthoullet	Václav Roštila
Paní Berthoulletová	Stěpánka Ran
Strýc z Montaubanu	Antonín Lipsk
Hortensie Berthoulletová	Nina Divíškov
Lucie Berthoulletová	Daniela Šraje
Charlotta Berthoulletová	Milada Albíno
Raffard	Milan Koutný
Josef	Jiří Kodet
Dugommier	Otakar Janda
Domovnice	Radvana Have
Předseda soudu	Jaroslav Fuka
Generální prokurátor	Arnošt Borove
Obhájce	Michael Junáš

Představení řídí Lída Naarová

Text sleduje Fran

Technická spolupráce: stavby V. Plachý s kol., světla J. Řezáč s k
V. Němec a V. Mihola, kostýmy B. Smetanová s kol., vlásenky M. Kutt
rekvizity M. Němečková



Ze studie Jana Kopecského o Vajíčku

Félicien Marceau je romanopisec a esejista. Má za sebou dvě knihy literárních esejů a řádku románů, z nichž *Chair et cuir* čili *Maso a kůže* je předkem komedie *Vajíčko*, která mu přinesla v Barsacquově provedení pravý divadelní triumf — na šest set repríz od premiéry 1957 — a proslulost i za hranicemi Francie. Je to teprve jeho druhá divadelní hra. S první, rovněž u Bersacqua 1954, příliš nepochopil: Caterina dočkala se tu jen o málo víc než čtyřiceti opakování, což je v divadle s více méně seriálovým provozem prohra pořádná. *Vajíčko* to autorovi důkladně vynahrádilo — hra se stala divadelní senzací a Paříž na ni chodila denně pětiletého roku.

Rekl jsem Paříž, a hned se musím opravit: úspěch *Vajíčka* vytvořili ti, o nichž je tato komedie napsána — publikum měšťácké a maloměšťácké. Jiné ostatně v pařížských divadlech nenajdete, s výjimkou Vilara, některých představení klasiků v *Comédie Française* a několika inscenací jiných, příliš ojedinělých, aby o nich neplatilo pravidlo o výjimce. V tom úspěchu hry je cosi příznačného. A řekl bych: výhrůžného. Je to komedie strašná. Její síla, a tu nesporně má, tkví v pathosu usvědčujícího důkazu. Ten Magis, který sem přišel z románu *Chair et cuir*, je nestvůra, jakých je i v moderní dramatice málo. Nestvůra o to větší, že je to navenek tak celkem zábavný, chvilkami málem roztomilý, veselý chlupík, i podle názoru prokurátora »dobrák od kosti, snílek, skromný úředníček, jelimánek« — prostě někdo, komu nelze přisuzovat špatné úmysly a nízkernou povahu. Příběh jeho života se odehrál dávno před tím, než se zvedne opona v divadle. Magis je hotov, vyrovnán, kliden na počátku hry. Je to někdo, kdo už poznal pravdu — a hru vede teď jako důkaz o ní: chce, aby tu pravdu přiznali i druzí. Je to pravda černá, jako je černý svět, z něhož byla vytěžena: svět je lež na lež, zápas jednoho ničemy proti druhému ničemovi, lidstvo je sebranka špatnosti — a kdo chce ve světě obstát, nesmí se bát ničemnosti. Naopak: čím bezostyšněji, čím vypočítavěji si počínáš, tím větší máš naději na úspěch, tím spíš urveš pro sebe větší kousek na slunci společnosti. Ten důkaz, obdobný onomu, o němž se pokusil např. náš František Rachlík ve hře »Kulový král«, rozvíjející lýž zákon kapitalismu, vede Magis logicky neúprosně, sám na sobě a o sobě: z počátku pronásledován neúspěchy, pokládal se za zvláštní, nešťastný případ, za patologickou výjimku; pak postupně přichází na to, že všichni lidé jsou jako on, hraje tu společenskou komedii s vážnou tváří poctivců, a je-li tu nějaký rozdíl, pak jen ten, že si jich většina neuvědomuje, v jaké komedii jsou aktéry — zatímco on, Magis, na to přišel a hraje onu hru cílevědomě, bez skrupulí a výčitek. Až do té vypočítavé vraždy vlastní ženy, o to ničemnější, že se jí dopouští hlavně proto, aby dovedl důkaz virtuózně do konce a pak nad nímž smysluplným rozsudkem mohl triumfovat: »Ejhle, toť systém, na němž stojí svět!«



Má to ovšem podstatný háček: ten systém, jež Magis odkryl, netýká se světa vůbec a lidstva vůbec, nýbrž právě a především světa Magisovy a autorovy zkušenosti. Úvodem k parížskému provedení v Ateliéru napsal Jean Dutour, že tento Magis, který před námi »oškrábe svou duši až na kost«, je duch temný a černý, »ale černý, jako je černá kůže negrů — je černý proto, poněvadž barva pravdy je černá«. Nejen výklad, i samo představení má tendenci absolutizovat tento pohled na svět a předvést hru jako pohled do samé podstaty lidské společnosti a člověka. Zvláštní, přitažlivá forma hry, která se odehrává celá v první osobě a kde hlavní postava ustavičně přebíhá z polohy aktéra kusu do polohy rezonéra a komentátora dějů, z jeviště k hledišti, z minulosti do přítomnosti a naopak, neobyčejná svižnost jejího rytmu i humor hlavní postavy, celý ten postup logického důkazu, dovolují pohled na postavy hry jako na materiál, který slouží objasnění hlavní téze — to všechno způsobuje, jak jsem to zažil v hledišti Ateliéru, že publikum se spíše rezignovaně baví, než aby mu »vyvstával studený pot na čele«, jak si přeje Jean Dutour v citovaném článku. Teprve silnější uvědomění, že Vajíčko není a nemůže být obrazem světa vůbec, nýbrž je a zůstane obrazem světa autorovy zkušenosti — teprve toto vědomí přivedlo by k aktivní společenské platnosti hry, která neobjevila systém světa, nýbrž a toliko systém kapitalistického světa. Ctěme tuto hru s vědomím, že nemůže obrážet zkušenosti jiné, než ty, které má Magis i jeho autor. Je to vskutku, jak pravil Jean Vannier v rozboru komedie v *Le Théâtre populaire*: »V této satirě, které dovedl dát autor přímo nestydatou surovost, je nemožné nepoznat fanatický, ale zároveň zatraceně dobře odůvodněný portrét společnosti, již vládne měšťák.« (1957/23, str. 90.) Většinu svého provokativního pesimismu není Vajíčko než průkazným a usvědčujícím svědectvím o světě, který tuto příznačnou komedii zrodil. Autor se nebourá. Jen konstatuje: v tomhle žijete. Před obecenstvem, které tenhle život zná a ze hry poznává, má funkci zrcadla. Našemu čtenáři dává to obraz o světě, jehož systém se opírá o to, co je v člověku nelidského a co ho žene v boji o život proti druhým lidem. Pochybuji, že by si někdo při četbě Marceauova svědectví u nás neuvědomoval, v čem je podstata rozdílu mezi systémem, který v kapitalismu objevil Magis, a těmi lidskými vztahy, které chce vytvořit socialismus.

Vajíčko je dokument. Je to svědectví. Zároveň žaloba. Důkaz o tom, že v řádu, jehož je tato zoufalá tragická komedie zrcadlem, se smysl všech věcí obrací v opak: láska v nenávisť, lidskost v nelidskost, ctižádost ve zločin. A není už jiného východiska pro autora, jako je Marceau, který je měšťák a chce nejen poděsit, ale i sklídit úspěch, není už jiného východiska, než ze zoufalství — aspoň provokovat. Žaluje, ale na kořeny neukázal. Protože žaluje lidstvo, kde se žaloba týká nešťactva. Naříká na osud, aby nemusil prstem ukázat na ty, kdo plodí typy, jako je Magis.

Jan Kopecký

